

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش تفسیر اثری

عنوان

تفسیر روایی سوره غافر بر پایه روایات اهل بیت (ع)

استاد راهنما

دکتر سید محمد رضا ابن الرسول

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین سید رسول موسوی

دانشجو

رضوان حلاجی

تایستان ۹۲

«تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث و دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه

قم - شعبه اصفهان است»

تقدیم به

جز این نیست که بر خوان کرامت و نعمت أهل بیت □ نشسته و مورد لطف الهی در حدّ خود قرار گرفته‌ایم. به شکرانه‌ی این فضل الهی نتیجه‌ی هر آنچه تلاش کرده‌ام را به حضرت فاطمة الزهرا □ تقدیم می‌کنم.

سپاس‌گزاری

هر کس مرحله‌ای را طی کرد و قلّه‌ای را فتح نمود جز با یاری استادان دلسوز نبوده، از این رو در راستای این راهی که پیمودم و این مرحله‌ای که گذراندم از استاد راهنما، جناب آقای دکتر سید محمد رضا ابن الرسول و استاد مشاور، حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای سید رسول موسوی و همه‌ی آنهایی که مرا یاری رساندند، خصوصاً پدر و مادر گرامیم، تشکر و قدردانی می‌کنم.

چکیده

این رساله که با عنوان «تفسیر روایی سوره غافر بر پایه روایات اهل بیت □» عرضه شده، پژوهشی است برای بازشناسی و بررسی احادیث تفسیری، و هدف آن دستیابی به صحیح‌ترین تفسیر سوره بر مبنای روایات اهل بیت □ است.

این پژوهش دارای دو دامنه قرآنی و روایی است. دامنه قرآنی آن آیات سوره غافر است. و دامنه روایی آن نیز مجموعه روایات تفسیری اهل بیت □ برگرفته از تفاسیر مأثور قمی، فرات کوفی، الصافی، البرهان، و روایات تفسیری اهل بیت □ در تفسیر الدر المنثور است.

محور اصلی مطالب این سوره بیان بلندپروازی‌های کفار و جدال باطل آنها با قرآن و معارف حقه نازل شده از سوی پیامبر اکرم □ و پاسخ به جدال آنها است. و لذا برای شکسته شدن صولت و جدال کفار، به عاقبت دردناک ستمگران پیشین در دنیا و نبود هیچ اثری از قدرت آنها در زمین اشاره می‌کند. و عرصه‌های هول‌انگیز و ناخوشایند و عذاب‌های روز قیامت را از زبان مؤمن آل فرعون که برای فرعون و قوم خود بیان کرده است، به کافران زمان پیامبر اکرم □ خاطر نشان می‌کند. در پرتوی این هدف اصلی برای روشنگری بهتر بین راه حق و باطل از مؤمنان و آثار ایمان آنها از قبیل استغفار ملائکه حامل عرش، نصرت خداوند متعال و استجابت دعای آنان مطالبی به میان می‌آید. این مباحث، به طور خلاصه در ذیل مفاد ظاهری در فصل دوم آورده شده است.

در بخش مفاد روایی که هدف آن ارائه تفسیر روایی از آیات است، در حدود ۵۰ روایت تفسیری مورد بررسی دلالی قرار گرفته که شامل موضوعاتی از قبیل محمول نبودن خداوند متعال، مراد از دو اماته و دو احیا، فضیلت دعا، شرایط استجابت دعا، خصوصیات مؤمن آل فرعون و امثال آن است.

در روایات بررسی شده در ذیل آیات سوره غافر (در فصل سوم) در گونه‌های تطبیقی به ذکر مصادیق "الذین آمنوا" و حاملان عرش و پیرامونیان عرش و تعیین مصداق "آل" و ذکر دیگر مصادیق پرداخته شده و در بخش سوره‌شناخت، آثار قرائت و کتابت این سوره آمده است. بقیه روایات در گونه‌های معناشناخت و مرتبط و مستفاد طبقه‌بندی شده‌است.

در پایان پیام‌های هدایتی مورد تأکید روایات و آیات بیان شده و با توجه به داستان مؤمن آل فرعون و تبلیغ دین حضرت موسی ع توسط او برای فرعونیان به آموزه‌های تبلیغی برداشت شده از آیات نیز اشاره شده است. نتایج بررسی دلالی روایات در این تحقیق که شامل ۸۹ روایت در تفسیر البرهان و ۱۲۰ روایت در تفسیر

نور الثقلین است نشان می‌دهد اکثر روایات تفسیری در این سوره قابل استفاده است و تناقضی میان آیات و روایات دیده نمی‌شود و مفاد روایی به توسعه معنایی آیات کمک می‌کند.

کلیدواژه : روایت تفسیری، تفسیر روایی، تفسیر اثری، سوره غافر، گونه‌ها، آموزه‌ها.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۲	۱-۱. کلیات
۲	۱-۱-۱. بیان مسأله
۲	۱-۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق
۴	۱-۱-۳. سوالات تحقیق
۴	۱-۱-۴. فرضیات تحقیق
۴	۱-۱-۵. پیشینه تحقیق
۴	۱-۱-۶. چارچوب نظری تحقیق
۴	۱-۱-۷. روش پژوهش
۴	۱-۲. مفاهیم
۴	۱-۲-۱. تفسیر
۵	۱-۲-۲. روایت تفسیری
۵	۱-۲-۳. تفسیر روایی
۵	۱-۲-۴. سوره غافر
۶	۱-۲-۵. گونه‌های روایات تفسیری
7	۱-۲-۵. آموزه‌ها

فصل دوم: تفسیر روایی سوره غافر

10	۲-۱. منطق قرآن در برابر جدال باطل
10	۲-۱-۱. مفادظاهری
10	الف) تنزیل قرآن از ناحیه خدای مقتدر و دانا
۱۳	ب) جدال و قدرت‌نمایی کافران، طبعی تو خالی
۱۵	۲-۲-۲. مفادروایی
15	اشاره
16	۲-۲. رسالت ملائکه، آیات (۷-۹)
16	اشاره
17	۲-۲-۱. مفادظاهری
17	الف) دعا و استغفار فرشتگان برای مؤمنان و توبه‌کاران
18	ب) نگه‌داری مؤمنان از بدی‌ها
19	۲-۲-۲. مفادروایی
19	اشاره
20	الف) عرش الهی و عدم محمول بودن خداوند بر آن
25	۲-۲-۳. مقایسه مفاد ظاهری و مفاد روایی
26	۲-۳. خشم خداوند نسبت به کافران، آیات (۲۰-۱۰)
27	اشاره

- ۲۳-۱. مفادظاهری _____ 27
- الف) فرار از خشم خداوند با اعتراف به گناهان _____ 27
- ب) علت عذاب کافران _____ 28
- ج) انذار کافران با ربوبیت تکوینی و تشریحی خداوند _____ 29
- د) توصیفات برای روز قیامت و انذار به وسیله ان توصیفات _____ 30
- ۲۳-۲. مفادروایی _____ ۳۱
- اشاره _____ 31
- الف) تحقق دو امامت و احیا در رجعت _____ 33
- ب) وجه تسمیه روز قیامت به «یوم التلاق» _____ 35
- ۲۳-۳. مقایسه مفاد ظاهری با مفاد روایی _____ ۳۵
- ۲-۴. داستان مؤمن آل فرعون و عبرت گیری از این داستان، آیات (۲۱-۳۷) _____ 36
- اشاره _____ 38
- ۲-۴-۱. مفادظاهری _____ 39
- الف) عبرت از عاقبت دردناک پیشینیان _____ ۳۹
- ب) تصمیم فرعون جهت قتل موسی (ع) _____ 40
- ج) سخنان مؤمن آل فرعون جهت دفاع از حضرت موسی (ع) _____ ۴۰
- ۲-۴-۲. مفادروایی _____ ۴۱
- اشاره _____ ۴۱
- الف) آن چه که مانع کشته شدن حضرت موسی (ع) شد _____ 42
- ب) خصوصیتی از مؤمن آل فرعون _____ ۴۳
- ج) وجه تسمیه روز قیامت به «یوم التناد» _____ ۴۴
- د) نبوت حضرت یوسف گذشته نزدیک قوم بنی اسرائیل _____ 45
- ۲-۴-۳. مقایسه مفاد ظاهری و مفاد روایی _____ 45
- ۲-۵. سخنان مؤمن آل فرعون به قومش، آیات (۳۸-۵۴) _____ 46
- ۲-۵-۱. مفادظاهری _____ ۴۷
- الف) انذار مؤمن آل فرعون به ناپداری دنیا و مسأله معاد _____ ۴۷
- ب) محاجه ضعفا و مستکبران در دوزخ _____ 49
- ج) وعده یاری رساندن به رسولان و مؤمنان _____ ۴۹
- ۲-۵-۲. مفادروایی _____ ۵۰
- اشاره _____ ۵۰
- الف) حفظ دین مؤمن آل فرعون از انحراف _____ 51
- ب) وضعیت فرعونیان در برزخ _____ 53
- ج) معنای استکبار _____ 57
- د) رجعت زمان نصرت رسولان و ائمه (ع) _____ 57
- ۲-۵-۳. مقایسه مفاد ظاهری و مفاد روایی _____ 59
- ۲-۶. صبر و دعا در مقابل مجادله کنندگان، آیات (۵۵-۶۰) _____ ۶۰

61	۲-۶-۱. مفادظاهری
61	الف) امر به پیامبر (ص) به صبر و استغفار و دعا
62	۲-۶-۲. مفادروایی
۶۲	اشاره
62	الف) فضیلت دعا
۶۵	ب) عدم مانعیت قضا و قدر الهی از دعا کردن
۶6	ج) شروط استجابت دعا
71	د) آداب دعا کردن
۷۲	۲-۶-۳. مقایسه مفاد ظاهری و مفاد روایی
73	۲-۷. احتجاج دوباره بر ربوبیت خداوند، آیات (۶۸-۶۱)
۷۴	اشاره
74	۲-۷-۱. مفادظاهری
۷۴	الف) آیات آفاقی و انفسی
۷۶	۲-۷-۲. مفادروایی
76	اشاره
۷۷	الف) معنای اخلاص در شهادت لا اله الا الله
۷۸	ب) اثراخلاص در شهادت لا اله الا الله
۷۸	۲-۷-۳. مقایسه مفاد ظاهری و مفاد روایی
۷۸	۲-۸. عاقبت مجادله کنندگان، آیات (۸۵-۶۹)
۸۰	اشاره
۸۰	۲-۸-۱. مفادظاهری
۸۰	الف) نمونه‌ای از عذاب ستیزه جویان مغرور
82	ب) دلداری پیامبر (ص) در مقابل کارشکنی‌های کفار
83	ج) عدم قبول ایمان در هنگام نزول عذاب
۸۴	۲-۸-۲. مفادروایی
۸۴	اشاره
85	الف) علت مشرک نامیده شدن کفار
۸۵	ب) برشمردن چند گناه
۸۷	ج) تقسیم پیامبران به دو گروه
88	د) تعداد پیامبران
۸۸	۲-۸-۳. مقایسه مفاد ظاهری و مفاد روایی
۸۹	جمع‌بندی فصل
	فصل سوم: گونه شناسی روایات تفسیری سوره غافر
۹۲	درآمد
۹۴	۳-۱. سوره شناخت

- ۹۴ _____ الف) فضیلت سوره
- ۹۴ _____ ب) اثر کتابت سوره
- 95 _____ ج) آثار قرائت سوره
- 96 _____ د) شأن نزول
- ۹۶ _____ ۳-۲. معناساخت
- 96 _____ الف) معنای کفر
- 97 _____ ب) معنای خائنة الأعین
- ۹۸ _____ ج) معنای «أل» و «اهل»
- 98 _____ ۳-۳. تطبیقی
- ۹۸ _____ الف) بنی امیه یکی از مصادیق کافران
- ۹۹ _____ ب) حاملان عرش الهی
- ۱۰۰ _____ ج) پیرامونیان عرش الهی
- ۱۰۲ _____ د) تعیین مصادیقی برای مؤمنان
- ۱۰۴ _____ ه) جنبه‌هایی از کفر کافران
- ۱۰۶ _____ و) بیان مصادیقی برای پاسخ دهندگان سؤال «لمن الملك اليوم»
- ۱۰۹ _____ ز) موجودی برتر از جبرئیل یکی از مصادیق روح
- 113 _____ ح) دختر فرعون مصداقی برای آیه «أدخلوا آل فرعون أشد العذاب»
- ۱۱۴ _____ ط) از دشمنان اهل بیت(ع) سؤال «این ما کتتم تشرکون» پرسیده می‌شود
- 116 _____ ی) نمونه‌ای از پیامبران که حکایت آن در قرآن نیامده
- ۱۱۶ _____ ک) مصداقی از خشم خداوند برای انسان‌های متکبر
- ۱۱۶ _____ ل) دوستداران عظمت و اطاعت خداوند روزی خورندگان بی حساب
- ۱۱۷ _____ ۳-۴. مرتبط
- ۱۱۷ _____ الف) مؤمن آل فرعون جزء صدیقان
- 119 _____ ب) مؤمن آل فرعون شاهد برای آزمایش شدن همه حتی معلولین
- 119 _____ ج) مراحل درخواست دوزخیان از افراد مختلف
- 120 _____ د) تقیه
- 121 _____ ه) ویژگی توبه‌کنندگان
- 121 _____ و) تکفیر جدال در قرآن
- ۱۲۲ _____ ۳-۵. مستفاد
- ۱۲۲ _____ الف) نرسیدن شفاعت به ظالمین و گناهکاران
- ۱۲۳ _____ ب) پذیرفته شدن عمل نیک بعد از شناخت حقیقت و ایمان
- ۱۲۳ _____ ج) گفتن «الحمد لله» بعد از «لا اله الا الله»
- 124 _____ د) عدم قبول ایمان به هنگام نزول عذاب
- ۱۲۵ _____ ه) دفع مکر دشمن

126 _____ ۳-۶. تأویلی

126 _____ الف) تأویل «حم»

۱۳۱ _____ ۳-۷. تفسیری

۱۳۱ _____ جمع‌بندی فصل

فصل چهارم: آموزه‌ها و پیام‌های هدایتی

134 _____ درآمد

۱۳۵ _____ ۴-۱. آموزه‌های اعتقادی

۱۳۸ _____ ۴-۲. آموزه‌های اخلاقی

۱۳۹ _____ ۴-۳. آموزه‌های تربیتی

۱۴۰ _____ ۴-۴. آموزه‌های اجتماعی

۱۴۰ _____ ۴-۵. آموزه‌های تبلیغی

۱۴۱ _____ جمع‌بندی فصل

۱۴۲ _____ شکل‌ها

۱۴۶ _____ نتایج تحقیق

۱۴۸ _____ پیشنهادات

149 _____ منابع و مأخذ

مقدمه

بی‌تردید شایسته‌ترین فرد برای شرح و بیان مضامین قرآنی مخاطب اصلی آن است که این کتاب آسمانی بر وی نازل گشته و از زبان وی به دل دیگر مخاطبان راه یافته است. نیز خاندان او در درجه بعد، عارف و آشنای به همه زوایای این کتاب مقدس‌اند.

موضوع این پژوهش تفسیر روایی سوره غافر بر پایه روایات اهل بیت \square است. هدف از این تحقیق نیل به مقصود و مراد آیات از طریق روایات اهل بیت \square و تأکید و اهمیت‌بخشی به نقشی است که روایات در فهم و تفسیر قرآن می‌توانند ایفا کنند.

دامنه قرآنی این تحقیق حول محور آیات سوره غافر و دامنه روایی آن روایات تفسیری اهل بیت \square از تفاسیر مأثور قمی، فرات کوفی، البرهان، الصافی، نورالثقلین و روایات اهل بیت \square در تفسیر الدر المنثور است.

سوره غافر چهلمین سوره در ترتیب کنونی قرآن کریم است. محور اصلی مطالب این سوره بیان بلندپروازی‌های کفار و جدال باطل آنها با قرآن و معارف حقه نازل شده از سوی پیامبر اکرم \square و پاسخ به جدال آنها است. و لذا برای شکسته شدن صولت و جدال کفار، به عاقبت دردناک ستمگران پیشین در دنیا و نبود هیچ اثری از قدرت آنها در زمین اشاره می‌کند. و عرصه‌های هول‌انگیز و ناخوشایند و عذاب‌های روز قیامت را از زبان مؤمن آل فرعون که برای فرعون و قوم خود بیان کرده است، به کافران زمان پیامبر اکرم \square خاطر نشان می‌کند. در پرتوی این هدف اصلی برای روشننگری بهتر بین راه حق و باطل از مؤمنان و آثار ایمان آنها از قبیل استغفار ملائکه حامل عرش، نصرت خداوند متعال، استجابت دعای آنها و نعمت‌های اخروی آنان مطالبی به میان می‌آید. این مباحث، به طور خلاصه در ذیل مفاد ظاهری در فصل دوم آورده شده است.

متن اصلی تحقیق مورد نظر از چهار بخش تشکیل یافته است. هر بخش نیز خود متشکل از سه فصل است:

فصل اول: بیان مفاهیم ظاهری آیات و روایات تفسیری. در این فصل برای آشنایی مخاطب با فضای بحث، نخست واژه‌ها با مراجعه به کتب مفردات راغب، قاموس قرآن قرشی و التحقیق علامه مصطفوی توضیح داده شده و سپس مفاد اجمالی آیات از دیدگاه تفاسیر اجتهادی بر اساس تفسیر المیزان علامه طباطبایی و دیگر تفاسیر مورد بررسی قرار گرفته و آنگاه به تفسیر روایی آیات با عنایت به کتب تفسیر روایی پرداخته شده است. مقایسه این دو مفاد آخرین مطلب این فصل است.

در فصل دوم به گونه‌شناسی روایات تفسیری، و در فصل سوم به بیان پیام‌های هدایتی آیات و روایات تفسیری پرداخته‌ایم.

فواید علمی و کاربردی این تحقیق را می‌توان استفاده از آموزه‌های اهل بیت □ در مباحث قرآن‌پژوهی، معادپژوهی، ارتباط ایمان با عملکرد هر انسان در جامعه دانست که می‌تواند برای مراکز علمی - پژوهشی سازمان‌های تبلیغ دینی سودمند باشد.

با توجه به اینکه تاکنون پژوهش‌های جامعی که در آن به تحلیل و تبیین مفاد روایات تفسیری اهل بیت □ بر اساس پرسش‌های این تحقیق، صورت نگرفته است، پژوهش‌هایی که در این زمینه به صورت پراکنده انجام شده، ما را از انجام این تحقیق بی‌نیاز نمی‌کند.

روشی که در این تحقیق به کار رفته روشی توصیفی تحلیلی و با رویکرد گردآوری و تبیین مفاد روایات تفسیری اهل بیت □ در یک دامنه خاص قرآنی و با تأکید بر متن و محتوای روایات است.

آنچه پردازش دقیق در مورد موضوع را دچار دشواری می‌کرد، نبود منابع تحلیلی و ترجمه‌ای برای تفسیر الدر المنثور و دشواری متن برخی روایات آن بود. ان شاء الله در تحقیقات بعدی با استفاده از تجارب اساتید محترم بتوان گامی مؤثرتر در این زمینه برداشت.

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱. کلیات

۱-۱-۱. بیان مسأله

سوره غافر چهلمین سوره در ترتیب کنونی قرآن کریم می باشد. محوریت این سوره بیان بلندپروازی‌های کفار و جدال آنها با قرآن و معارف حقه نازل شده از سوی پیامبر اکرم ﷺ است.

تحقیق حاضر مربوط به مسئله‌ی فهم چگونگی تفسیر معصومین ﷺ از آیات قرآن با توجه به روایات تفسیری اهل بیت ﷺ از کتاب‌های تفاسیر قمی، فرات کوفی، البرهان، الصافی، نورالثقلین و روایات معصوم در تفسیر الدرالمثور در ذیل سوره‌ی غافر است. در این طرح مفاهیم و مفاد ظاهری سوره‌ها با اعتماد بر منابع لغوی و تفاسیر اجتهادی و ادبی استخراج و پس از تبیین مفاد روایات تفسیری ذیل آنها از منابع یاد شده اشتراک و یا افتراق بین آنها را بیان و سپس به بیان نکات مورد اشتراک و یا افتراق بین مفاد روایات تفسیری پرداخته می‌شود. و از هر روایت در گونه‌ی مربوط به خود بحث خواهد شد و با در کنار هم قرار دادن آیات و روایات، پیام‌های ذیل آنها استخراج می‌شود، تا به مقصود روایات تفسیری برای تفسیر آیات دست یابیم.

۱-۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

استوارترین، خالص‌ترین و صحیح‌ترین تفسیر از قرآن، تفسیری است که در بیان معصومان تجلی نموده است. زیرا که پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت ایشان آگاه‌ترین افراد به قرآن می باشند. از این رو مراجعه به روایات نقل شده از معصومان در راستای نیل به بهترین و صحیح‌ترین درک و فهم از آیات قرآنی، ضرورتی امکان ناپذیر است.

از سوی دیگر بررسی و تفسیر سوره غافر به جهت در برداشتن موضوعاتی از قبیل معارف ناب توحیدی و مسائل مربوط به قیامت و پاسخ به جدال کفار در مقابل قرآن و معارف حقه و بیان عاقبت کار مجادله کنندگان و چگونگی تبلیغ دین حضرت موسی (ع) توسط مؤمن آل فرعون حایز اهمیت است.

۳-۱-۱. سوالات تحقیق

پرسش‌های ضروری پایان‌نامه حاضر عبارتند از:

۱- مفهوم اولیه و کلی آیات سوره غافر چیست؟ (با تأکید بر وجوه معنا شناختی مفردات و مفهوم ظاهری

آیه)

۲- مفاهیم روایات تفسیری با مفهوم اولیه آیات سوره غافر چه تناسبی دارد؟

۳- روایات تفسیری سوره غافر از چه گونه‌هایی برخوردار است؟

۴- آموزه‌های هدایتی آیات و پیام‌های مورد تأکید در روایات تفسیری سوره غافر کدام است؟

۴-۱-۱. فرضیات تحقیق

۱- مفهوم اولیه و کلی آیات سوره غافر درباره بلندپروازی‌های کفار، و جدالشان به باطل به منظور از بین

بردن حقی که بر آنان نازل شده، می‌باشد.

۲- مفاهیم روایات تفسیری سوره غافر در اکثر موارد با مفهوم ظاهری آیات تطابق دارد و مفاد روایی

آیات در برخی موارد نسبت به مفاد ظاهری توسعه پیدا نموده است.

۳- در اکثر روایات این سوره به تبیین مفهومی آیات، بیان معانی واژگان و ذکر مصداق و در برخی موارد

به تأویل آیات پرداخته است.

۴- آموزه‌های این سوره با توجه به آیات و روایات ذیل آنها به دسته‌های زیر قابل تقسیم می‌باشد: الف)

آموزه‌های اعتقادی، ب) آموزه‌های اخلاقی و تربیتی، ج) آموزه‌های اجتماعی.

۵-۱-۱. پیشینه تحقیق

هر چند در تفاسیر روایی به گرد آوری تفاسیر معصومان علیه السلام ذیل این سوره پرداخته شده است، اما

تاکنون پژوهشی که در آن به تحلیل و تبیین مفاد روایات تفسیری اهل بیت علیهم‌السلام پرداخته باشد و با توجه به

پرسش‌های محوری که در این تحقیق مطرح است، صورت نگرفته است. و لکن به صورت متفرقه و پراکنده

کارهایی در این زمینه انجام شده که جامع همه مطالب نبوده و ما را از انجام این تحقیق بی‌نیاز نمی‌کند. از

جمله این کارها می‌توان به پایان‌نامه‌هایی که در سی جز قرآن در بررسی روایات تفسیری امام صادق علیه‌السلام نوشته

شده است، اشاره نمود.

۶-۱-۱. چارچوب نظری تحقیق

فصل اول: کلیات و مفاهیم

فصل دوم: تفسیر روایی سوره غافر

فصل سوم: گونه شناسی روایات تفسیری

فصل چهارم: آموزه‌ها و پیام‌های هدایتی

خاتمه: نتایج و پیشنهادات

۷-۱-۱. روش پژوهش

شیوه‌ی پژوهش در این پایان‌نامه کتابخانه‌ای و اسنادی، و روش آن تحلیلی است. در این رساله پس از دسته‌بندی آیات سوره غافر و تبیین مفاد ظاهری آیات، روایات تفسیری سوره‌ی غافر از تفاسیر، البرهان، صافی و نور القلین.... و همچنین روایات تفسیری پیامبراکرم ﷺ از تفسیر الدرالمنثور جمع آوری شده و مفاد روایات و نسبت میان آنها با مفاد ظاهری مورد تحلیل قرار گرفته است. همچنین به گونه شناسی توصیفی روایات پرداخته شده است.

۲-۱. مفاهیم

۱-۲-۱. تفسیر

تفسیر از ریشه «فسر» گرفته شده است. و فسر به معنای جدا کردن، بیان، توضیح دادن و کشف و آشکار ساختن امر پنهان یا معنای معقول آمده است.^۱ در لسان العرب تفسیر را به کشف و شرح معانی الفاظ و عبارات اختصاص داده است.^۲ تفسیر در اصطلاح بیان مفاد استعمالی آیات قرآن و کشف مراد خداوند متعال و مقاصد الهی از آن بر مبنای قواعد ادبیات عرب و اصول محاوره عقلانی است.^۳

۱. احمد بن محمد، فیومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، قم، مؤسسه دار الجهره، ۱۴۱۴هـ، ذیل ماده «فسر».

۲. محمد بن مکرم، ابن منظور، لسان العرب، تحقیق جمال الدین میر دامادی، بیروت، دارصادر، ۱۴۱۴هـ، ذیل ماده «فسر».

۳. محمود، رجبی، روش تفسیر قرآن، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰ش، چاپ چهارم، ص ۱۲.